

Аштархонийлар сулоласи (1601—1757) Мовароуннахрда Шайбонийлар ҳукмронлиги (1500—1601)дан кейин давлат бошқарувини кўлга олган. Улар Жўчи хоннинг наслидан бўлиб, XIV асрнинг 80-йилларидан бошлаб Астрахан (Хожи Тархан) ва унинг атрофидаги ерлар ҳамда халқлар устида ҳукмронлик қилган.

1556 йилда Россия Астраханни босиб олганидан кейин, Аштархонийлардан Ёрмухаммадхон болалари ва қариндошлари билан Искандархон ҳукмронлиги даврида (1561—1583) Бухорога кўчиб келди. Тарихий манбаларга кўра, Искандархон Ёрмухаммадхон ва унинг ҳамроҳларини иззат-ҳурмат билан кутиб олиб, ўз кизи Зухрахонимни унинг ўғли Жонибек султонга никоҳлади.

Жонибек султон ва Зухрахонимдан уч ўғил (Динмухаммад, Боки Муҳаммад, Вали Муҳаммад) тугилган. Динмухаммад Абдуллахон II даврида Нисо ва Абивард ҳокими бўлган. Абдулмўмин ўлдирилганидан кейин, амирлар ва рухонийлар ҳокимиятни бошқа бир муносиб шахсга топширишни мақсад қилган. Шу муносабат билан Жонибек султон тахтга таклиф қилинган, бироқ унинг катта ўғли Динмухаммадга хутба ўқилди. Аммо у Хирот яқинида Сафавийлар билан бўлган жангда ҳалок бўлди.

Шу сабабли, тахтга Жонибек султоннинг иккинчи ўғли Боки Муҳаммад чиқарилди. Шу билан Бухоро хонлиги яна бир ўзбек сулоласи — Аштархонийлар кўлига ўтди.

Аштархонийлар ҳукмронлиги

Аштархонийлар даврида мамлакатда феодализм тарқоклик кучайди. Хокимият учун кураш, Дашти Кипчок кўчманчилари ҳамда Хоразм хонлари (Абулғозихон, Анушахон)нинг хужумлари мамлакатнинг турли ҳудудларига зарар етказди. Эрон ва Хиндистон ҳукмдорлари ҳам Мовароуннахрнинг ички ишларига аралашиб турдилар.

Убайдуллахон II (1702—1711) даврида феодализм тартибсизликлар янада кучайиб, Самарканд ва Хисор каби ҳудудларда турли қабилаларнинг исёнлари юз берди. Убайдуллахон бу муаммоларни бартараф этиш мақсадида бир қатор ислохотларни ўтказди:

- Қабилаларнинг бир қисмини марказий ҳукуматдан четлатди.
- Рухонийларга жарима-солиқлар жорий қилди.
- Пул ислохотларини амалга оширишга ҳаракат қилди.

Аммо бу ислохотлар ички зиддиятларни янада кучайтирди. 1711 йилда сарой фитначилари Убайдуллахонни ўлдирдилар. Унинг ўрнига тахтга Абулфайзхон (1711—1747) чиқарилди, бироқ амалда хокимият нуфузли амирлар қўлида бўлди.

Нодиршоҳнинг босқини (1740)

Эрон ҳукмдори Нодиршоҳ 1740 йилда Балхни, сўнг Амударёни қесиб ўтиб, Бухорони эгаллади. Абулфайзхон Эрон олдида тиз чўқди ва Бухоро 1747 йилгача Эронга қарам бўлиб қолди. Унинг ўлими ва Бухородаги хокимият вақолатсизлиги мангит амирларининг қудратга қелишини осонлаштирди.

1757 йилда Муҳаммад Раҳим мангит сулоласини таъсис қилиб, хокимият Аштархонийлардан мангитларга ўтди. Ушбу сулола 1920 йилгача ҳукмронлик қилди. Аштархонийларнинг асосий ҳукмдорлари:

1. Боки Муҳаммад (1601—1605)
2. Вали Муҳаммад (1605—1611)
3. Имомқулихон (1611—1642)
4. Нодир Муҳаммадхон (1642—1645)
5. Абдулазизхон (1645—1680)
6. Субҳонқулихон (1680—1702)
7. Убайдуллахон II (1702—1711)
8. Абулфайзхон (1711—1747)
9. Абдулмўминхон (1747—1748)
10. Убайдулло III (1748—1757)

Аштархонийлар давридаги асосий воқеалар:- Мовароуннахрда феодализм тарқокликнинг кучайиши.

- Харбий хужумлар ва ички низолар.
- Эрон боскини ва Нодиршоҳнинг таъсири.
- Мангитлар сулоласининг вужудга келиши.

Ушбу давр Ўрта Осиёнинг тарихида муҳим ва шиддатли даврлардан бири бўлиб, кейинчалик Бухоро, Кўкон ва Хива хонликларининг юзага келишига олиб келди.

Бўрибой Аҳмедовнинг "Тарих сабоклари" китобидан